

Lønnsomhet og inntekt i norsk landbruk

Bondeorganisasjonene og myndighetene er i villrede når de måler lønnsomhet og inntektsutvikling i landbruket. I dette notatet forsøker jeg å synliggjøre de økonomiske realitetene i landbruket og sammenhengen mellom nåverdi, ordinært regnskap og skatteregnskap.

Analysene på egen gård viser at det å investere i nødvendig ny driftsbygning og nye maskiner vil gi et tap på hele 15,1 millioner kroner, gitt dagens rammebetingelser.

Hvordan måle lønnsomhet i forkant av investeringen?

Alle virksomheter som vurderer en investering bør utarbeide en nåverdianalyse før en investeringsbeslutning fattes. På alle økonomistudier lærer studentene å vurdere lønnsomheten i ulike investeringsprosjekter. I en nåverdianalyse skal alle inn- og utbetalinger (i sum kalt netto kontantstrøm) generert av prosjektet over investeringsens levetid inkluderes. En krone i fremtiden er mindre verdt enn en krone i dag. Derfor diskonteres, det vil si nedjusteres, fremtidige kontantstrømmer med en rentesats. Denne renten kalles for avkastningskrav eller diskonteringsrente.

Nåverdianalysen er vanligvis den viktigste delen av beslutningsgrunnlaget for en investering. Prosjektet er ulønnsomt når nåverdien er negativ og lønnsomt når nåverdien er positiv. Diskonteringsrenten er avhengig av risikofri rente og prosjektets risiko.

Veldig få bønder utarbeider en nåverdianalyse før store investeringer. Banken krever ofte en økonomisk oversikt fra den enkelte bonde for å tilby finansiering, men banken kartlegger gjeldsbetjeningsevnen – ikke hvorvidt investeringen er lønnsom for bonden.

Skatteregnskap, årsregnskap, prognoser og internregnskap

Investeringen kan følges opp med å rapportere løpende kontantstrømmer knyttet til investeringen, men dette blir fort upraktisk. Oppfølging gjøres normalt ved å føre regnskap og følge regnskapsloven. Internt i bedriften bruker en gjerne internregnskap og produktkalkyler som styringsverktøy til mer detaljert oppfølging ved behov. Estimater for regnskap fremover i tid kalles normalt for budsjett det første året og deretter langtidsprognoser.

Landbruket har ikke regnskapsplikt etter regnskapsloven. Landbruket har bare plikt til å sette opp skatteregnskap for enkeltpersonforetak etter skatteloven. De viktigste forskjellene mellom disse to regnskapene er vanligvis hvordan lønn til eier inkluderes og hvilke avskrivninger som benyttes. Regnskapsloven krever at regnskapet skal gi et rettviseende bilde, mens skatteloven skal sikre myndigheten skatteinntekter.

I landbruksforetak organisert som enkeltpersonforetak med skatteregnskap, dekker bunnlinjen både lønn til eier og avkastning på investert kapital.

I foretak organisert som aksjeselskap som følger regnskapsloven inkluderes lønn til eier som en kostnad, bunnlinjen dekker kun avkastning på investert kapital.

Etter regnskapsloven skal investeringen avskrives over den økonomiske levetiden slik at kostnaden blir så riktig som mulig i hver periode. Skatteloven §14-43 har satt en maksimal avskrivningsrate, en kan altså velge å avskrive mindre. For bønder som har gjort en stor investering vil den skattbare inntekten

ofte være negativ i lang tid fremover. For å spare skattefradraget til en fremtid der en håper å få et overskudd, reduseres avskrivningene sammenlignet med hva som er reell slitasje på bygg og maskiner.

Det er de skattbare inntektene, det vil si summen av lønn og avkastning med nedjusterte avskrivninger, forhandlingspartene i landbruket summerer og beregner gjennomsnittlig inntekt på. Forhandlingsgrunnlaget blir derfor kunstig høyt. Selv om inntektsnivået i landbruket ser dårlig ut, er den reelle lønnsomheten faktisk betydelig dårligere.

Manglende timeføring

Siden landbruket er organisert som enkeltpersonforetak blir lønn og avkastning blandet sammen på bunnlinjen i skatteregnskapet. I landbruket registreres normalt ikke arbeidstimer for de som utfører hovedtyngden av gårdsarbeidet, dermed blir vurderingsgrunnlaget til forhandlingspartene misvisende. Dette gjelder timer utført av den ansvarlige bonden, ektefelle, foreldre, svigerforeldre, barn og annen familie som deltar i omfattende ulønnet dugnadsarbeid. Alt dugnadsarbeidet er nødvendig for å redde familiegården fra økonomisk ruin. Timene som går med til beredskapsvakt, sovendevakt, helgevakt og eventuell våkevakt for sykt/fødende dyr på nattestid registreres ikke, til tross for at dette er timer som må lønnes i andre virksomheter.

Tiltak for å dokumentere det økonomiske utføret i norsk landbruk

Et viktig grep for å legitimere bedre lønnsomhet og inntekt i landbruket er å synliggjøre kostnader og timebruk. Jeg vil derfor anbefale å innføre full regnskapsplikt etter regnskapsloven, regnskapsmessige avskrivninger og fullstendige time- og vaktlister på hvert enkelt bruk. Time- og vaktlistene kan gjerne være en del av KSL-rapporteringen.

En annen mulighet som vil synliggjøre de økonomiske realitetene, er å organisere driften på gården som et aksjeselskap. Gjerne med bonden som eier av gård og grunn, og utleie til eget aksjeselskap. Bonden kan da være ansatt i eget aksjeselskap og få ordinær lønn med de pensjons-, svangerskapspermisjons- og sykepengerettigheter andre borgere har. Problemet med å organisere gårdsdriften som et aksjeselskap under dagens landbruksregime er at det er dømt til en rask konkurs, siden den løpende kontantstrømmen er betydelig negativ.

Prinsippene i reguleringen av landbruket i Norge og de økonomiske konsekvensene

Landbrukseiendommer har driveplikt i henhold til jordloven § 8. De ulike driftsformene i landbruket er også underlagt et omfattende regelverk for å ivareta dyrevelferd og miljø. For øvrig må landbruket følge det regelverket som gjelder andre næringer.

Landbrukseiendommer skal drives og regelverket skal følges. En bonde kan ikke velge å ikke drive en landbrukseiendom. Oppfylles ikke driveplikten blir du fratatt eiendommen. Den blir tvangsutleid av kommunen. Dette gjøres gjerne til en annen bonde, som på grunn av lang transport får enda vanskeligere driftsforutsetninger. Følges ikke reglene for dyrevelferd kan du i ytterste konsekvens havne i fengsel – det siste er det flere eksempler på.

I tillegg til disse pliktene har myndighetene innført prisregulering gjennom målprissystemet. Det betyr at uansett kostnadsutvikling, uansett krav til dyrevelferd, uansett miljøkrav og uansett hvor lav målprisen er skal landbrukseiendommer drives og reglene følges. Dette er grunnen til at bøndene i dag er fanget i en ond spiral av plikter og prisregulering. Konsekvensen av dagens plikter og reguleringer er

moderne slavedrift, bestemt av forhandlingspartene i landbruket. Paradokset er at de forbrukere som kjøper norske matvarer, for å støtte norske bønder, i realiteten kjøper varer produsert uten reell betaling for bondens arbeidsinnsats.

Investering og kapitalverdi

Kapitalverdi er et produkt av fremtidig kontantstrøm og diskonteringsrente.

Det å investere betyr at du bruker penger i dag i bytte for en fremtidig kontantstrøm. Dersom nåverdien av den fremtidige kontantstrømmen er høyere enn investeringen, har du tjent penger. Er nåverdien av den fremtidige kontantstrømmen lavere enn investeringen, har du tapt penger.

Første steg for å få en overordnet forståelse av økonomien på et gårdsbruk er å estimere kostpris og levetid på nødvendige bygg, driftsmidler og eiendom. Det vil si investeringen.

Det neste steget er å estimere kontantstrømmen for den løpende driften. Den løpende driften må da gi en kontantstrøm med nåverdi som er høyere eller lik investeringen for å være lønnsom.

Nedenfor bruker jeg min gård som et rent melkebruk på Frøyland i Time kommune på Jæren som eksempel. Til og med 2018 drev vi med melkeproduksjon. Vi hadde ammekyr frem til 2020. Da ble dyreholdet lagt ned på grunn av stort investeringsbehov i bygg og driftsmidler. Alle investeringene er nødvendig for å imøtekomme dyrevelferdsloven og miljøkrav ved videre drift.

Investeringsbehov

		Levetid	Kostpris
Dyrket mark	kroner	Uendelig	7 387 000
Beite	kroner	Uendelig	358 000
Verdi "gratis" tomt bolig	kroner	Uendelig	-2 000 000
Totalt for jord	kroner		5 745 000
Traktor 1	kroner	20 år	800 000
Traktor 2	kroner	20 år	600 000
Tilhenger 1	kroner	20 år	150 000
Tilhenger 2	kroner	20 år	70 000
Plog	kroner	20 år	80 000
Harv	kroner	20 år	120 000
Steinhenter	kroner	20 år	300 000
Tromle	kroner	20 år	120 000
Såmaskin	kroner	20 år	80 000
Vakuumbvogn	kroner	20 år	150 000
Nedfeller	kroner	20 år	50 000
Kunstgjødselspreder	kroner	20 år	40 000
Svans	kroner	20 år	20 000
Grubb	kroner	20 år	25 000
Veiskrape	kroner	20 år	25 000
Skuffe	kroner	20 år	10 000
Traktorsprøyte	kroner	20 år	50 000
Lift	kroner	20 år	100 000
Gravemaskin	kroner	20 år	250 000
Pallegaffel	kroner	20 år	10 000
Ballespyd	kroner	20 år	10 000
Balleløfter	kroner	20 år	10 000
Røreutstyr gjødsel	kroner	20 år	25 000
Totalt utstyr*	kroner		3 095 000
*Høsteutstyr er ikke inkludert, tjenesten kjøpes av entreprenør.			
Råbygg med innredning, elektriker, rørlegger og grunnarbeid	kroner	40 år	8 500 000
Foringsbelte	kroner	20 år	150 000
Balleriver	kroner	20 år	80 000
Kraftfortank	kroner	20 år	40 000
Melkerobot	kroner	20 år	1 000 000
Brannvarslingsanlegg	kroner	20 år	100 000
Måkerobot	kroner	20 år	200 000
Sum I-mek	kroner		1 570 000
Totalt bygg			10 070 000
Totalt investeringsbehov			18 910 000

Verdien på dyrket mark er basert på kostpris. Vurderingene er basert på egen erfaring og erfaringene til min farbror som har dyrket mye. Dyrking av 1 dekar tar cirka 10 timer til selve dyrkingen, det går med cirka 20 timer til å grave ned stein og grøfting er i snitt estimert til 5 timer per dekar. Timesatsen for mann og maskin er 1 000 kroner. Totalt blir det 35 000 kroner per dekar. Verdien av beite er forutsatt å være 2 000 kroner per dekar.

Forutsetninger for drift

- Det ligger inne en prisvekst på 2 % på alle inn- og utbetalinger, også lønn.
- Prisene på melk er lik målprisen for 2021 justert med prisveksten på 2 %.
- Gratis melkekvote – ingen betaling for kvotekjøp eller kvoteleie.
- Prisen på kraftfor er hentet fra Felleskjøpet sine sider 10.10.2021 og tillagt 2 % for 2022.
- Prisen på gjødsel er hentet fra Felleskjøpet sine sider 10.10.2021, disse gjelder trolig også sesongen 2022.
- Prisen på slakt og livdyr er basert på erfaring fra egen drift, justert for prisvekst.
- Det er forutsatt at kraftforforbruket utgjør 40 % av melkevolumet.
- Ytelsen er satt til 8 000 liter per melkeku per år.
- Driftsopplegget er 30 melkekyr, alle kossekalver (hunkjønn) beholdes for egen rekruttering og alle oksekalver selges umiddelbart etter kalving, bortsett fra avlsokse som bedekker kyr som ikke blir inseminert.
- Arealet er 211 dekar dyrket mark og 179 dekar beite. Gården ligger på Frøyland på Jæren.
- Slåttearbeidet utføres av entreprenør. Pris er basert på det jeg faktisk betaler i dag.
- Andre driftsutgifter er basert på erfaringer fra egen drift, litt justert for nyinvesteringene som reduserer noe vedlikehold og øker andre servicekostnader.
- Timebruk er basert på egen erfaring og tall fra bladet Buskap nr. 1 2013.
- Det ligger ikke inne timer for natte-, helligdags- eller helgevakt.

Estimatene i analysen er optimistiske. Innbetalingene er høye og utbetalingene lave, sett i forhold til hva som strengt tatt er reelt. Få bønder vil i praksis være i stand til å følge opplegget som er skissert i driftsopplegget. Reelt sett er derfor situasjonen enda verre enn det analysene her viser. For å validere tallene er det interessant å estimere forutsetningene basert på flere bruk. Dette burde Bondeorganisasjonene jobbet mye med.

Forutsetninger for analysene

- I nåverdiberegningene benyttes totalkapitalmetoden.
 - Det vil si at både kontantstrøm og avkastningskrav er til totalkapitalen, nåverdianalysen er dermed uavhengige av finansieringsform.
 - Les mer om dette i grunnleggende lærebøker om investeringsanalyse.
- Avkastningskrav og kontantstrøm er nominelt før skatt i nåverdianalysene.
- Avkastningskravet er diskonteringsrenten. Denne er basert på diskonteringsrenten NVE krever at strømnetselskapene (regulert monopolvirksomhet) bruker, nemlig 5,13 %.
- Investeringene i driften er 100 % gjeldsfinansiert i år 0 ved beregning av skatte- og regnskapsmessige effekter.
- All under/overskuddslikviditet fra driften justert for rente- og skattebetaling, øker/reducerer gjelden direkte.
- Rentekostnadene i regnskapsprognosene er beregnet med utgangspunkt i utgående balanse året før.
- I resultatoppsettene er renten på gjeld satt til 3 %. Basert på egen erfaring og en referansesjekk er renten på lån i dag for landbruket like under 3 %.
 - På grunn av prisregulering, konsesjonslov, driveplikt og odelslov er det reguleringsrisiko knyttet til landbrukseiendommer. Av den grunn krever bankene høyere rente på lån til landbruk sammenlignet med ordinære boliglån.

- Den politisk risikoen for landbruket er stor.
- Dette tilsier også at avkastningskravet for landbruket burde vært en del høyere enn 5,13 %. Høyere avkastningskrav gir ytterligere lavere nåverdi.
- Skattesatsen er satt til 30 % for å forenkle beregningene. Denne er egentlig progressiv for enkeltpersonforetak.
- Alle innbetalinger og utbetalinger inntektsføres og kostnadsføres samme år. Dermed er det ingen tidsavgrensninger.
 - Bortsett fra det som er definert som investeringer og dermed avskrives over levetiden.
 - Subsidiene er forutsatt utbetalt i beregningsåret, egentlig betales dette året etter.
- Timesatsen på 300 kroner inkluderer feriepenger, arbeidsgiveravgift, sykefravær, personalforsikringer og pensjonsavtaler.
 - Timesatsen på 300 kroner kan derfor ikke direkte sammenlignes med timesatsen i ordinære jobber og er reelt sett ekstremt lav.
- I skatteregnskapet er det kun lønn til avløser som inkluderes. Skatteregnskapet er således skatteregnskapet for et enkeltpersonforetak – ikke et aksjeselskap, da ville lønn til eier også blitt kostnadsført. Bruk av avløser er en forutsetning for å få tilskudd til avløser. Skattbar inntekt er lønn og avkastning til eier (bonden) slik en i dag bruker skatteregnskapet til økonomisk styring i landbruket.
- Ved skattemessig underskudd reduseres de skattemessige avskrivningene slik at resultatet bli null. Dette er normal praksis i landbruket. Da unngår en foreldelsen på 10 år som gjelder for fremførbart underskudd.

Det er viktig å huske på at selv om investeringene i denne analysen er 100 % gjeldsfinansiert er risikoen fortsatt stor for eier. Driften er organisert som et enkeltpersonforetak. Mislighold av gjelden i enkeltpersonforetaket vil derfor få konsekvenser for eier, ektefelle, deres fremtidige arbeidsinntekt, andre eiendeler og eventuelt egenkapitalfinansiert enebolig på gården. Dette er grunnen til at det ofte er stor forskjell på hva som er lønnsom drift på gården og gjeldsbetjeningsevnen til bonden – bankene er naturligvis opptatt av gjeldsbetjeningsevne. Dette står i sterk motsetning til et aksjeselskap med begrenset ansvar. Mitt forslag er derfor at en organiserer landbruksdriften som et aksjeselskap. Nettopp for å begrense ansvaret til bonden og synliggjøre kostnadene.

Nåverdianalysene

		0	1	2	13	14	15	20	21	26	27	39	40	
		2021	2022	2023	2034	2035	2036	2041	2042	2047	2048	2060	2061	
Innbetalinger														
Melk	kroner		1 358 640	1 385 813	1 723 084	1 757 546	1 792 697	1 979 282	2 018 868	2 228 993	2 273 573	2 883 440	2 941 109	
Melkekyr slaktet/solgt	kroner		150 000	153 000	190 236	194 041	197 922	218 522	222 892	246 091	251 013	318 345	324 712	
Voksne okser slaktet/solgt	kroner		12 000	12 240	15 219	15 523	15 834	17 482	17 831	19 687	20 081	25 468	25 977	
Kalver slaktet/solgt	kroner		15 400	15 708	19 531	19 922	20 320	22 435	22 884	25 265	25 771	32 683	33 337	
Totalt for produksjonen	kroner		1 536 040	1 566 761	1 948 070	1 987 032	2 026 772	2 237 720	2 282 475	2 520 036	2 570 437	3 259 936	3 325 135	
Subsidier	kroner		522 944	533 403	663 219	676 484	690 013	761 830	777 067	857 945	875 104	1 109 843	1 132 040	
Sum innbetalinger drift	kroner		2 058 984	2 100 163	2 611 289	2 663 515	2 716 785	2 999 551	3 059 542	3 377 981	3 445 541	4 369 779	4 457 174	
Utbetalinger drift														
Lønn	kroner		819 000	835 380	1 038 690	1 059 464	1 080 653	1 193 128	1 216 991	1 343 656	1 370 529	1 738 163	1 772 926	
Kraftfor	kroner		411 264	419 489	521 582	532 014	542 654	599 134	611 117	674 722	688 217	872 825	890 282	
Gjødsel	kroner		150 250	153 255	190 553	194 364	198 252	218 886	223 264	246 501	251 431	318 875	325 253	
2,00 % Diesel	kroner		20 000	20 400	25 365	25 872	26 390	29 136	29 719	32 812	33 468	42 446	43 295	
2,00 % Plantevernmidler	kroner		10 000	10 200	12 682	12 936	13 195	14 568	14 859	16 406	16 734	21 223	21 647	
2,00 % Gjerdingsmaterieill og andre artikler	kroner		60 000	61 200	76 095	77 616	79 169	87 409	89 157	98 436	100 405	127 338	129 885	
2,00 % Service traktorer	kroner		50 000	51 000	63 412	64 680	65 974	72 841	74 297	82 030	83 671	106 115	108 237	
2,00 % Service melkeanlegg	kroner		80 000	81 600	101 459	103 489	105 558	116 545	118 876	131 248	133 873	169 784	173 180	
2,00 % Strøm og forsikring	kroner		60 000	61 200	76 095	77 616	79 169	87 409	89 157	98 436	100 405	127 338	129 885	
2,00 % Insemivering, vedlikehold bygg, utstyr, vei og grøfte	kroner		36 000	36 720	45 657	46 570	47 501	52 445	53 494	59 062	60 243	76 403	77 931	
2,00 % Leie av areal	kroner		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Pakking av rundballer	kroner		131 875	134 513	167 249	170 594	174 006	192 117	195 959	216 355	220 682	279 878	285 476	
2,00 % Leie kvote	kroner		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Sum utbetalinger drift	kroner		1 828 389	1 864 957	2 318 839	2 365 216	2 412 520	2 663 618	2 716 890	2 999 666	3 059 659	3 880 388	3 957 996	
Netto KS drift	kroner		230 595	235 207	292 450	298 299	304 265	335 933	342 652	378 315	385 882	489 391	499 179	
Investeringer														
2,00 % Jord	kroner		5 745 000										-12 685 188	
2,00 % Arbeidskapital (dyr og materieill)	kroner		800 000										-1 766 432	
2,00 % Maskiner	kroner		3 095 000					4 599 007						
2,00 % Driftsbygning	kroner		8 500 000											
2,00 % I-MEK	kroner		1 570 000					2 332 937						
Sum utbetalinger investeringer	kroner		19 710 000	0	0	0	0	6 931 945	0	0	0	0	-14 451 620	
0,24 % Netto KS til totalkapitalen før skatt	kroner		-19 710 000	230 595	235 207	292 450	298 299	304 265	-6 596 012	342 652	378 315	385 882	489 391	14 950 798
5,13 % Nåverdi	kroner		-15 136 910											

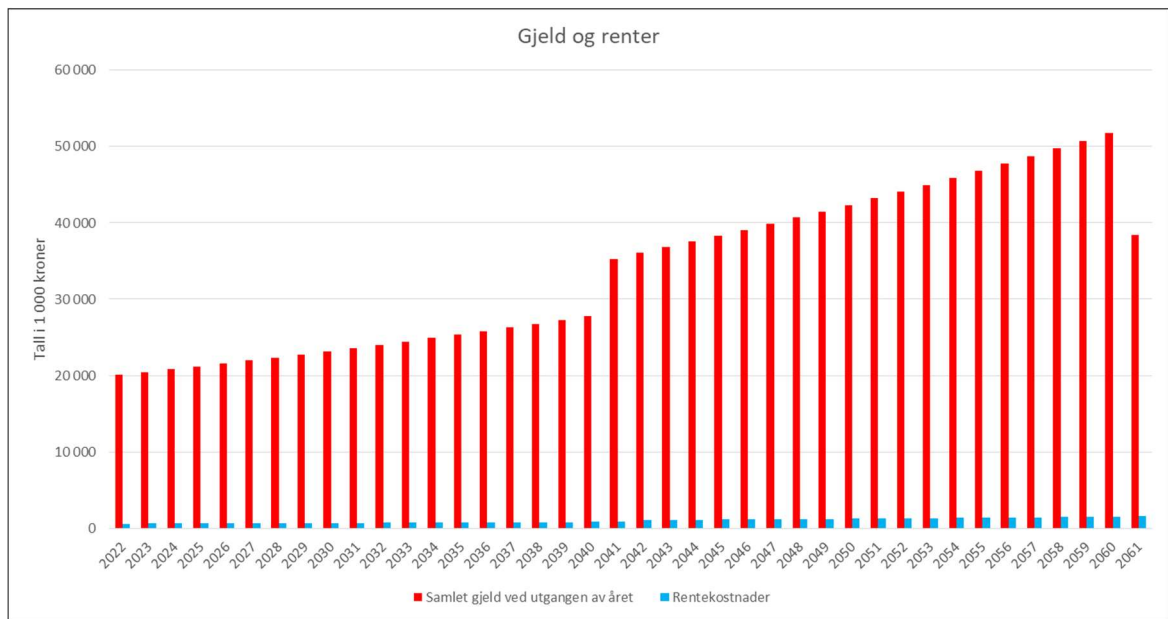
For formatets skyld er flere år utelatt i bildene over og under. Se vedlagt regneark for komplette tidsserier. Nåverdiberegningen og alle andre analyser er basert på en komplett tidsserie.

Nåverdien er negativ med 15,1 millioner kroner. Dette er beregninger basert på egen gård og vurderinger jeg har gjort for den. Forutsetningene er gjort rede for ovenfor. Selv om jeg allerede eier gården og kjøpet av jord kan betraktes som «sunk cost», vil jeg fortsatt ha et investeringsbehov på 14,0 millioner kroner ved nybygg. Dette gir en negativ nåverdi på 9,4 millioner kroner, dersom jeg gjør de pålagde investeringene. Dette er ekstremt negative tall, selv om anslagene er basert på optimistiske driftsforventninger, lavt timeanslag og lav timesats. En slik investering kan åpenbart ikke gjennomføres.

Årsregnskap

		0	1	2	13	14	15	20	21	26	27	39	40	
		2021	2022	2023	2034	2035	2036	2041	2042	2047	2048	2060	2061	
Årsregnskap														
Salgsinntekter			1 536 040	1 566 761	1 948 070	1 987 032	2 026 772	2 237 720	2 282 475	2 520 036	2 570 437	3 259 936	3 325 135	
Subsidier			522 944	533 403	663 219	676 484	690 013	761 830	777 067	857 945	875 104	1 109 843	1 132 040	
Lønn			819 000	835 380	1 038 690	1 059 464	1 080 653	1 193 128	1 216 991	1 343 656	1 370 529	1 738 163	1 772 926	
Kraftfor			411 264	419 489	521 582	532 014	542 654	599 134	611 117	674 722	688 217	872 825	890 282	
Gjødsel			150 250	153 255	190 553	194 364	198 252	218 886	223 264	246 501	251 431	318 875	325 253	
Andre driftskostnader			447 875	456 833	568 014	579 374	590 962	652 469	665 519	734 786	749 482	950 525	969 535	
Avskrivninger Bygg			212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	212 500	
Avskrivninger Maskiner og I-MEK			233 250	233 250	233 250	233 250	233 250	233 250	346 597	346 597	346 597	346 597	346 597	
Driftsresultat			-215 155	-210 543	-153 300	-147 451	-141 485	-109 817	-216 445	-180 782	-173 216	-69 706	-59 918	
3,00 % Rentekostnader			591 300	602 121	734 083	747 332	760 803	833 300	1 057 938	1 172 237	1 196 055	1 522 937	1 554 166	
Resultat før skatt			-806 455	-812 664	-887 383	-894 783	-902 288	-943 117	-1 274 384	-1 353 019	-1 369 270	-1 592 643	-1 614 085	
22 % Skattekostnad			-177 420	-178 786	-195 224	-196 852	-198 503	-207 486	-280 364	-297 664	-301 240	-350 381	-355 099	
Resultat etter skatt			-629 035	-633 878	-692 159	-697 931	-703 785	-735 632	-994 019	-1 055 355	-1 068 031	-1 242 262	-1 258 986	
Gjeld			19 710 000	20 070 705	20 437 620	24 911 072	25 360 105	25 816 643	35 264 608	36 054 911	39 868 492	40 678 666	51 805 543	38 443 349

Tallene viser stort underskudd alle år. Beregningene viser også at gjelden øker betydelig over levetiden som følge av manglende gjeldsbetjeningsevne. Etter 40 år er levetiden på driftsbygningen brukt opp, og en må da investere i ny driftsbygning og får ytterligere ny gjeld ved videre drift. I år 2060 er gjelden på hele 51,8 millioner kroner. Grunnen til at gjelden reduseres i år 2061 er at jorden selges for kostpris pluss inflasjon. Bonden sitter igjen med restgjeld på 38,4 millioner kroner, uten eiendeler og uten annet enn minstepensjon.

Gjeldsberegningen illustrer de store utfordringene landbruket i Norge står overfor.

Skatteregnskap

	0	1	2	13	14	15	20	21	26	27	39	40
	2021	2022	2023	2034	2035	2036	2041	2042	2047	2048	2060	2061
Skatteregnskap enkeltpersonforetak												
Salgsinntekter		1 536 040	1 566 761	1 948 070	1 987 032	2 026 772	2 237 720	2 282 475	2 520 036	2 570 437	3 259 936	3 325 135
Subsidier		522 944	533 403	663 219	676 484	690 013	761 830	777 067	857 945	875 104	1 109 843	1 132 040
Lønn (kun avløyser tilskuddet som går ut)		87 800	89 556	111 352	113 579	115 850	127 908	130 466	144 045	146 926	186 338	190 065
Kraftfor		411 264	419 489	521 582	532 014	542 654	599 134	611 117	674 722	688 217	872 825	890 282
Gjødsel		150 250	153 255	190 553	194 364	198 252	218 886	223 264	246 501	251 431	318 875	325 253
Andre driftskostnader		447 875	456 833	568 014	579 374	590 962	652 469	665 519	734 786	749 482	950 525	969 535
4 % Skattemessige avskrivninger Bygg		340 000	326 400	208 321	199 988	191 989	156 543	150 281	122 535	117 633	72 075	69 192
10 % Skattemessige avskrivninger I-MEK		30 495	52 510	57 429	51 686	46 518	27 468	220 957	155 084	139 575	39 420	35 478
20 % Skattemessige avskrivninger Maskiner		0	0	219 955	245 177	269 758	133 789	0	128 070	156 221	291 991	233 593
Skattbar inntekt før finans		591 300	602 121	734 083	747 332	760 803	1 083 354	1 057 938	1 172 237	1 196 055	1 637 729	1 743 777
Rentekostnader		591 300	602 121	734 083	747 332	760 803	833 300	1 057 938	1 172 237	1 196 055	1 522 937	1 554 166
Skattbar inntekt		0	0	0	0	0	250 054	0	0	0	114 792	189 611
30 % Skattebetaling		0	0	0	0	0	75 016	0	0	0	34 438	56 883

Skatteregnskapet gir et misvisende bilde. I skatteregnskapet er resultat av driften og lønnskostnader til eierfamilien samlet i en post – skattbar inntekt. Eneste lønnskostnad er de som faktisk utbetales som lønn til avløser, siden dette er en forutsetning for tilskudd til avløser. Selv med slike forutsetninger og nedjusterte avskrivninger er skattbar inntekt null i de fleste år. Normal praksis i landbruket i dag er at en reduserer skattemessige avskrivninger slik at skattbar inntekt normalt blir positiv med et par hundre tusen. Dette for å utnytte landbruksfradraget og spare skattefradraget fra avskrivningene til senere år, samtidig som en unngår foreldelse etter 10 år dersom det føres som fremførbart underskudd.

Følsomhetsanalyse

For å bedre den økonomiske situasjonen for bøndene kan en enten øke investeringsstøtten, målprisene eller subsidiene. Eventuelt en kombinasjon av virkemidler. Basert på mitt eksempel har jeg valgt å justere melkeprisen for å se hvor høy den må være for å gi en nåverdi på null. En nåverdi på null er grensen for når et prosjekt blir lønnsomt og kan gjennomføres.

Ved å øke melkeprisen med 3 kroner (nøyaktig 2,8141 kroner) blir nåverdien null. Med et volum på 240 000 liter tilsvarer dette en økning i driftsinntektene på 720 000 kroner per år. Siden forutsetningene for analysene i utgangspunktet er optimistiske, må driftsinntektene i realiteten økes mer enn 720 000 kroner per år.

En enkel kalkyle – problemet forklart på en annen måte

For ikke-økonomer kan nåverdianalyser være litt vanskelig å forstå ved første introduksjon. Basert på egen erfaring fra undervisning i investeringsanalyse og som økonomiansvarlig i flere selskaper, kan det være enklere å fremstille analysen i en enkel kalkyle for ett år.

Kalkyle 2022	
Salgsinntekter	1 536 040
Subsidier	522 944
Sum inntekter	2 058 984
Lønn	819 000
Kraftfor	411 264
Gjødsel	150 250
Andre driftskostnader	447 875
Sum løpende kostnader	1 828 389
Maksiner	251 096
I-MEK	127 373
Bygg	504 213
Arbeidskapital	41 040
Jord	294 719
Sum kapitalkostnad annuitet	1 218 440
Resultat	-987 845

Inntektene og løpende kostnader i kalkylen for 2022 er de samme en finner i nåverdianalysen og årsregnskapet for året 2022. Inntektene er det en faktisk får betalt hvert år. Løpende kostnader er det en faktisk må betale hvert år.

Istedenfor å ta hensyn til kapitalkostnaden som en kontantstrøm i år 0 i nåverdianalysen, eller som en avskrivning og rentekostnad i årsregnskapet, ligger kapitalkostnaden i kalkylen inne som en årlig annuitet. Investeringen, inkludert avkastning og slitasje, er da fordelt med et likt beløp hvert år over investeringsens levetid. Metoden er ikke teoretisk korrekt, men er lettere å forstå og en god tilnærming. Overfor ikke-økonomer har jeg pleid å sammenligne dette med et boliglån, som ofte er et annuitetslån en betaler på istedenfor husleie. En bolig har ofte en betydelig restverdi etter at boliglånet er nedbetalt, i motsetning til driftsbygninger og maskiner som vil være oppbrukt eller utdatert etter endt levetid.

Kapitalkostnaden for maskiner og I-MEK er beregnet som en annuitet med utgangspunkt i investeringen vist tidligere, 20 års levetid og 5,13 % diskonteringsrente. Kapitalkostnaden for bygg er beregnet på samme måte, men med 40 års levetid – det vil si en annuitet på 40 år. Arbeidskapital og jord er beregnet med uendelig levetid, det vil si investeringen multiplisert med 5,13 %.

Kalkylen illustrer veldig enkelt problemet. Eksempelvis vil krav om løsdriftsfjøs alene medføre en årlig kapitalkostnad på 127 373 kroner + 504 213 kroner = 631 586 kroner, sammenlignet med å drive videre i et gammelt fjøs, som ved innføring av løsdriftskravet er verdiløst. Beløpet inkluderer både I-MEK og bygg. Når myndighetene innfører krav som er kostnads- og kapitalkrevende, må inntektene justeres tilsvarende. Dersom ikke det gjøres, innebærer kravet et rent tap for den enkelte bonde.

Dette følger av at inntektene er prisregulert av myndighetene, bøndene kan derfor ikke selv påvirke pris utover mindre kvalitetstillegg.

Listen over dyrevelferdskrav og miljøkrav innført de siste 20 årene er lang. Kravet om løsdrift er det desidert dyreste. Hvert enkelt krav koster bonden penger, men inntektsvariablene blir aldri justert tilsvarende. Bondeorganisasjonene bruker heller ikke de økonomiske konsekvensene av disse kravene i landbruksforhandlingene – det er en komplett uforståelig forhandlingstaktikk sett fra mitt ståsted.

Norsk landbruk en «Giffen-næring»

Et Giffen-gode er et gode det konsumeres mer av når prisen går opp. Standard eksempelet på et Giffen-gode er poteter i Irland på 1800-tallet. Poteter var mye billigere enn andre matvarer og dermed den viktigste næringskilden. Når prisen på poteter gikk opp fikk befolkning mindre penger til å bruke på andre matvarer og dermed steg etterspørselen etter poteter ytterligere.

På samme måte har landbruket i Norge blitt en «Giffen-næring». Lønnsomheten går ned, men produksjonen går opp. Med økte krav til dyrevelferd, løsdrift, bygg, avrenning, sprøytemidler og kvalitet, uten tilsvarende justering av inntektssiden har lønnsomheten for landbruket falt dramatisk de siste årene. For å kompensere prøver norske bønder desperat å øke inntektssiden ved å øke volumet. Basert på analyser er ikke dette en strategi som vil føre frem.

På lang sikt vil konsekvensene for Giffen-næringen i Norge bli like katastrofal som Giffen-godet var for Irland på 1800-tallet.

Løsninger

Det finnes to mulige løsninger på problemene i landbruket; (i) Oppheve all støtte, særplikter og særreguleringer i landbruket, eller (ii) Støtteordningene eller målprisene justeres slik at netto kontantstrøm kan forsvare drift og investeringer pålagt gjennom jordloven, dyrevelferdsloven og annet regelverk.

Den første løsningen vil i praksis innebære en avvikling av norsk landbruk slik vi kjenner det i dag.

Av Betuel Frøyland, 28. desember 2021.